

Gives der en økonomisk Videnskab?

Af William Scharling.

Vilh. Arntzen og Kr. Ring: Nationalekonomien. En Fremstilling af dens Grundforhold og Udviklingslove. Kbhvn. 1875.

Ved det ringe Omfang, som den danske økonomiske Literatur endnu har, bliver Fremkomsten af et større økonomisk Arbejde, og da navnlig en ny systematisk, om end kortfattet, Fremstilling af den hele Nationaløkonomi, en Begivenhed indenfor den økonomiske Verden. Og dobbelt gjælder da dette, naar den nye Fremstilling forkynder sig selv som en, der «skiller sig i væsentlige Punkter fra de sædvanlige», — og det endog saaledes, at det ikke blot er en ny Løsning af adskillige væsentlige Detailspørgsmaal, der forsøges given, men en helt ny og den sædvanlige modsat Opfattelse af de økonomiske Grundforhold, der forsøges gennemført. Og dette er netop Tilfældet med det foreliggende Skrift. Forff. sige selv, at det ikke har været deres Hovedformaal at give en udtømmende Fremstilling af Detaillerne i de enkelte praktiske Forhold, men at det har været dem om at gjøre at fremstille de økonomiske Grundforhold i Belysning af en Grundanskuelse, der er ikke blot forskjellig fra, men endog modsat den, der sædvanlig gjøres gjældende af de økonomiske Forfattere.

Under disse Omstændigheder knytter Hovedinteressen sig nærmest til to Spørgsmaal: dels, om den saaledes forfægtede Grundanskuelse kan anses for rigtig i sig selv, og dels, om Gjennemførelsen deraf virkelig fører til en fra den, der almindelig gives, væsenlig forskjellig Fremstilling af de økonomiske Love. Idet vi derfor her nærmest skulle holde os til disse to Spørgsmaal, bemærke vi kun i Forbigaaende, at Bogen i sin Helhed udmærker sig ved en klar, anskuelig og let læselig Fremstilling, og at den, som Læse- eller Lærebog betragtet, i det Hele er vel afpasset i sine Forhold og til Trods for sin Kortfattetthed behandler de enkelte Spørgsmaal — om end med nogle Undtagelser — tilstrækkelig udførligt til at give den ukyndige Læser det Fornødne til en Forstaelse af Spørgsmaalene. Var det her vor Agt at give en Anmeldelse af Bogen betragtet som en almindelig Lærebog i Økonomi, vilde der vel være adskillige Enkeltheder, som vi maatte dvæle nærmere ved; men her lade vi disse Detailspørgsmaal ligge, for at gaa over til de to anførte Hovedspørgsmaal.

Hvilken er da nu den Grundanskuelse, som Forfatterne lægge til Grund for deres Fremstilling af Nationaløkonomien? De gjøre selv Rede for den paa følgende Maade: «Vi formaar ikke, sige de, at opfatte det Omraade af den menneskelige Virksomhed, som danner Gjenstanden for den økonomiske Videnskab, som noget for sig afsluttet Hele, der styres af sine egne selvstændige Love. Vort Udgangspunkt er, at de økonomiske Forhold til enhver Tid have udviklet sig i Overensstemmelse med de sociale Forhold, at Produktions- og Omsætningsforholdene saa vel som Fordelingsmaaden have været afhængige af og bestemte ved Samfundsforholdene. Den ligefremme

Følge heraf er, at man for at forstaa de førstes Natur tilstrækkelig maa kjende og tage de sidstes i Betragtning. En anden Følge er, at en given Tids økonomiske Ordning saa vel som den paa samme Tid bestaaende sociale ikkun har relativ Gyldighed, og at man derfor ikke tør tillægge denne Ordning og de Principer, der ligge til Grund for den, nogen absolut Gyldighed. Det er dette, de sædvanlige økonomiske Fremstillinger gjerne gjøre (?), og det er heri vi tro, at de tage fejl. Konsekvensen heraf vilde være, at den økonomiske Virksomhed, hvis den skulde foregaa efter de Principer, der ved Undersøgelsen af den økonomiske Ordning paa en tilfældig Tid viste sig at ligge til Grund for den, og som herefter abstrakt bleve erklærede for absolut gyldige, til alle Tider maatte foregaa paa ensartet Maade, ligegyldigt om denne var i Samklang med eller stod i den skarpeste Strid med Samfundsudviklingen.»

Ved denne Udtalelse, hvormed Forff. indlede deres Arbejde, skulle vi allerførst gjøre den Bemærkning, at det — som alt antydet ved et i Texten indsat Spørgsmaalstegn — vistnok er en temmelig dristig Paastand, at de sædvanlige økonomiske Fremstillinger tillægge den Ordning og de Principer, der ligge til Grund for den paa en vis given Tid bestaaende økonomiske Ordning, en absolut Gyldighed, hvoraf Konsekvensen ganske sikkert vilde blive den af d'Hrr. angivne, at den økonomiske Virksomhed til alle Tider maatte foregaa paa en ensartet Maade — Noget, som vistnok ingen økonomisk Forfatter paastaar, at den har gjort. Det ligger altfor klart for Dagen, at der imellem den nærværende Tids og de foregaaende Aarhundreders økonomiske Ordning er en overmaade stor Forskjel, og at Dampkraften og den fri Kon-

kurrence i Forening med Udviklingen af Kreditforholdene have givet den industrielle Virksomhed en helt anden Karakter, end den havde i Lavsvæsenets Glansperiode. Der er heller Ingen, der tillægger «en given Tids økonomiske Ordning» og «de Principer, der ligge til Grund for den», nogen absolut Gyldighed. Thi denne Ordning er for en væsentlig Del Resultatet af en Lovgivningsvirksomhed, og de Principer, der ligge til Grund for den, ere de Principer, hvorpaa denne Lovgivning er bygget. At de skulde have absolut Gyldighed, er der Ingen, der paastaar. Det er da i Almindelighed ogsaa den modsatte Bebrejdelse, der rettes imod Økonomerne, nemlig den, at deres Videnskab er altfor abstrakt, og at den ikke tager tilstrækkeligt Hensyn til den bestaaende, faktiske Virkelighed, at tvertimod det Samfund, for hvilket de økonomiske Love skulle gjælde, er et idealt, tænkt, abstrakt Samfund, som intetsteds virkelig eksisterer. Og dette Sidste kan for saa vidt have sin Berettigelse, som det jo i de fleste økonomiske Fremstillinger — i Mod-sætning til, hvad man efter Forff.'nes Paastand skulde tro, var Tilfældet — netop hævdes, at man t. Ex. paa Omsætningens Omraade gaar ud fra, at der hersker fuld Frihed for de ombytende Individier, og at disse have baade Evne og Villie til at gjøre deres Interesse gjældende, samt at man ser bort fra alle Forhold, hvor enten Lovgivningsmagt eller Sædvane — altsaa netop den i Øjeblikket bestaaende Samfundsordning — gjøre Personerne ufrie i det paagjældende Forhold. Thi hvad Økonomerne gaa ud fra og bygge deres Læresætninger paa, det er ikke den til en given Tid bestaaende, af Lovgivning og Sædvaner afhængige, Samfundsordning, men derimod selve Menneskenaturen og den samme omgivende

Naturverden; og hvad der tillægges absolut Gyldighed, er ikke de Principer, hvorpaa hin faktiske og tildels kunstige Ordning hviler — thi disse Principer bekæmpe de netop meget ofte —, men derimod de Love, der kunne udledes af en Betragtning af Menneskets og Omverdenens Natur, de Love, der bestemme dels Arbejdets og Naturkræfternes Samvirken i Frembringelsen, dels de Vilkaar, hvorunder en gjensidig Udvexling og Ombytning af de saaledes frembragte Gjenstande finder Sted.

Men det foreliggende Værk benægter nu ogsaa, at der eksisterer saadanne Love, eller i alt Fald — og dette er omtrent ensbetydende med en Nægtelse af deres Existens — at de have en absolut Gyldighed, idet Forff. nemlig, som anført, erklære, at de «ikke formaa at opfatte det Omraade af den menneskelige Virksomhed, som danner Gjenstanden for den økonomiske Videnskab, som noget for sig afsluttet Hele, der styres af sine egne selvstændige Love.» Saafremt de virkelig have Ret heri, eksisterer der i Grunden ingen egenlig økonomisk Videnskab, i alt Fald ikke i den Betydning, hvori dette Ord nu almindelig tages. Økonomien er da blot en Samling Iagttagelser, hvoraf der kan drages visse Slutninger, der dog ikke have nogen almen Gyldighed, men kun i det givne Øjeblik ere sande, og det vel endog kun til en vis Grad. Økonomien er da kun et Slags Samfundstatistik uden Tal, i hvis Fremstilling den individuelle Opfattelse i en ikke ringe Grad maa gjøre sig gjældende. Istedendfor en almindelig, objektiv, økonomisk Videnskab, hvis Hovedindhold maa blive det Samme for alle Økonomer, hvilke end deres ethiske, politiske eller religiøse Anskuelser ere, ganske saaledes som Physikens eller Anatomiens Indhold er uafhængigt af Naturforskernes eller Lægernes

politiske eller religiøse Trosbekjendelse, faa vi da kun en Række Samfundsbetragtninger, hvis Indhold afhænger af «Øjnene, der se», idet de skifte Farve og Karakter efter de Paagjældendes Livs- og Verdensanskuelse. For saa vidt er det fuldkomment konsekvent, naar de ærede Forff. hævde det som Hovedsagen ved deres Arbejde, at de have fremstillet de økonomiske Grundforhold i Belysning af en bestemt Grundanskuelse, og naar de endvidere gjøre gjældende, at deres Fremstilling af Nationaløkonomien som Følge heraf i væsentlige Punkter adskiller sig fra de sædvanlige Fremstillinger.

Det bliver derfor nu først og fremmest af Betydning at se, hvori disse Afvigelser fra det almindeligt Antagne bestaa, og i hvilket Omfang de gjøre sig gjældende. Thi at en systematisk Fremstilling af Økonomien ikke i Et og Alt slutter sig til «de sædvanlige Fremstillinger», har naturligvis ikke noget videre at betyde; det er jo tvertimod en Selvfølge, at der i et selvstændigt udarbejdet Systemværk maa være Adskilligt, som afviger snart fra et og snart fra et andet af de tidligere Systemværker, og det allerede af den Grund, at disse indbyrdes afvige fra hinanden. At der indenfor de anerkjendte Økonomers Kreds gives afvigende Opfattelser af visse endog temmelig betydelige Spørgsmaal, er jo bekjendt nok. Saaledes er der jo endnu ikke opnaaet Enighed om, hvad det er, der bestemmer en Tings Værdi; én Forfatter søger Aarsagen til Værdien i ét Moment, en anden i et Andet. Ligeledes hersker der endnu hos Mange Tvivl om, hvorvidt den store Bedrift altid er i økonomisk Henseende det mest Fordelagtige, eller om den forøgede Guldproduktion har øvet nogen virkelig Indflydelse paa den hele industrielle Udvikling, medens Nogle besvare begge Spørgsmaal ube-

tinget bekræftende, Andre ubetinget benægtende. Men saadanne Uoverensstemmelser hidrøre ikke fra en forskjellig Livs- eller Verdensanskuelse; Folk, der i saa Henseende staa paa ganske samme Standpunkt, kunne have en helt modsat Opfattelse af disse Spørgsmaal, ligesom omvendt Folk af helt forskjellige Verdensanskuelser kunne mødes i fuldstændig Enighed om dem. Og næppe vilde nogen Forfatter, der i alle de nævnte Spørgsmaal — og maaske flere til — gav en anden, tildels endog modsat, Besvarelse af den, en anden Forfatter havde givet paa alle disse Punkter, søge Grunden hertil deri, at han havde en fra den Anden forskjellig Grundanskuelse. Dersom det altsaa kun var paa saadanne Punkter, at den foreliggende Fremstilling af Nationaløkonomien afveg fra de sædvanlige Fremstillinger, vilde der næppe have været Anledning for dens Forff. til at hævde, at det hele Arbejde hviler paa en anden Grundanskuelse end den sædvanlige. Der er næppe nogen Videnskab, hvor ikke det samme Forhold kommer frem; thi der gives endnu ikke nogen Videnskab, hvis Resultater alle ere saa sikre og fastslaaede, at den videnskabelige Kritik ikke kan røkke ved noget af dem. Derfor hører den dog ikke op at være en Videnskab, et Indbegreb af en vis, fastslaaet Viden. Men en Videnskab, hvor Intetsomhelst er sikkert og faststaaende, hvis Læresætninger ingen almen Gyldighed have, men maa forandre sig med de vekslede Tider og de forandrede Livsforhold, fortjener næppe Navn af Videnskab. Og det er dette, som de her omhandlede Forff. hævde som deres Grundanskuelse. Deres Udgangspunkt er, «at de økonomiske Forhold til enhver Tid har udviklet sig i Overensstemmelse med de sociale Forhold, at Produktions- og Omsætningsforholdene saa vel som

Fordelingsmaaden have været afhængige af og bestemte ved Samfundsforholdene», — og heraf formenes det da at følge, at der ikke kan gives egne, selvstændige økonomiske Love. Økonomien kommer da kun til at indeholde Læresætninger, der ikke blot ere udsprungne af og knyttede til de i Øjeblikket bestaaende Samfundsforhold, men som tillige for saa vidt have en rent individuel Karakter, som den Maade, hvorpaa den enkelte Forfatter opfatter og vurderer Samfundsforholdene og selve de bestaaende økonomiske Forhold i det Hele, kommer til at øve en væsenlig Indflydelse paa de Resultater, han uddrager deraf, saa at der vil kunne paavises en nøje Sammenhæng mellem hans Verdensanskuelse og de Læresætninger, han opstiller.

At der nu i Økonomien gives Omraader, hvor noget Saadant gjør sig gjældende, Omraader, paa hvilke de til forskjellig Tid og af forskjellige Forfattere opstillede Theorier for en væsenlig Del ere begrundede i de Forandringer, Samfundsforholdene og det hele økonomiske Liv imidlertid ere undergaaede og i den heraf følgende Forandring i Økonomernes Livs- og Verdensanskuelse, er det ingenlunde nærværende Forfatters Agt at ville benægte. Tværtimod ville sikkert endel af dette Tidsskrifts Læsere endnu erindre, at denne Betragtning netop er gjort stærkt gjældende i et Par Artikler om «Menneskeslægtens økonomiske Udviklingsgang», hvor særlig Ricardos og Malthus's Theorier bleve underkastede en nøjere Prøvelse og disses Sammenhæng med det daværende økonomiske Udviklingstrin paavist. Men derfor ere ogsaa de herhenhørende Spørgsmaal endnu den Dag idag «aabne» Spørgsmaal. At der gives saadanne i en Videnskab, at der indenfor dens Omraader gives visse Partier, hvor man

endnu ikke er naaet til at opstille Love, berøver den imidlertid ikke Adkomst til at kaldes Videnskab. Men vel maatte man tvivle om dens Berettigelse til at føre dette Navn, naar den kun indeholdt lutter aabne Spørgsmaal, hvis Besvarelse vexlede efter de forskjellige Individuers Opfattelse af Livsforholdene og efter de vexlende Tidens forskjellige Kaar.

Giver dog ikke, vil man nu maaske spørge, netop Existensen af slige anerkjendte «aabne Spørgsmaal» paa temmelig vigtige Omraader af Økonomiens Gebet Ret til at antage, at ogsaa de Sætninger, vi nu paa andre Omraader opstille som Love, selv om de i Øjeblikket erkjendes som saadanne af alle Videnskabens Dyrkere, til en anden Tid ville blive omstødte paa Grund af en forandret Samfundstilstand og en dermed forandret Verdensanskuelse? Paa ingen Maade. Forskjellen imellem de fastslaaede Love og de endnu omtvistede Theorier er let at paavise samtidig med, at Aarsagen til hine Spørgsmaals aabne Karakter paavises.

Alle økonomiske Theorier hvile paa en Iagttagelse dels af Menneskenaturen, dels af den Mennesket omgivende Verdens Natur. Mange af disse Iagttagelser ere nu af en saa enkelt og simpel Beskaffenhed, at de med stor Lethed konstateres. Særlig gjælder dette med Hensyn til de fleste af de Momenter i Menneskenaturen, som have Betydning for Erhvervslæren. Dels henter nemlig Økonomien denne Del af sit Materiale fra andre Videnskaber, Psychologi og Moral, dels ere de supplerende Momenter, som det tilkommer den selv at undersøge, af en saadan Beskaffenhed, at den med Lethed kan prøve dem og komme til fuld Klarhed og Vished. Vil man t. Ex., som Cairnes siger, vide, hvorfor en Bonde over-

hovedet dyrker sin Jord og hvorfor han anvender netop saa meget Arbejde og Kapital paa den, som han gjør, kan man ganske simpelt spørge ham derom, og de overensstemmende Svar, man faar paa sine til Flere gjentagne Spørgsmaal, ville give tilstrækkelig Oplysning om de Motiver, hvorefter der handles. «Enhver, som paabegynder et industrielt Foretagende, er sig de Motiver bevidst, der bevæge ham hertil. Han véd, at han gjør det, fordi han, for hvilket som helst Formaal det nu iøvrigt er, ønsker at erhverve sig Noget; han véd, at han vil følge den Vej, der, saa vidt han kan se, fører hurtigst og lettest til Maalet, og at han, for saa vidt han ikke forhindres deri ved kunstig Tvang, vil købe Alt, hvad han behøver, der hvor han faar det billigst, og sælge alle sine Frembringelser til den, som betaler dem bedst.» Vor egen Bevidsthed om, at vi i hans Sted vilde handle akkurat lige saadan, indeholder tilstrækkelig Bekræftelse paa Sandheden af hans Forklaringer. Og naar nu lignende Undersøgelser i andre Lande, under andre Samfundsforhold og til andre Tider overtøde os om, at det forholder sig ganske paa samme Maade overalt, tør man dristig betragte disse lagttagelser som almengyldige. Paa lignende Maade forholder det sig med de Naturkræfter, der ikke ere rent lokale og som derfor overalt frembyde de samme Egenskaber og de samme Betingelser for en økonomisk Benyttelse. Dersom man altsaa fra slige lagttagelser drager Slutninger, mod hvis logiske Korrekthed ingen videnskabelig Kritik har noget at indvende, tør disse Slutninger anses for almengyldige Love for de paagjældende Forhold i alle Tilfælde, hvor de antagne Forudsætninger — at ingen udvortes Tvang o. desl. gjør sig gjældende — finde Sted. Og endnu mere gjælder da dette, hvor man gaar

ud, ikke fra antagne, men fra givne Forudsætninger og blot uddrager den ligefremme logiske Konsekvens af disse. Saaledes tør det — for blot at anføre ét Exempel — anses for en almengyldig og uomstødelig Lov, at ved givne Arbejdskræfter og given Kapital vil enhver Indskrænkning af Arbejdets Deling, saa længe ingen ny Opfindelse anvendes, medføre en Formindskelse af Arbejdsudbyttet. Ligeledes er det en aldeles uomtvistelig og derhos ubetinget Lov for Befolkningens Forøgelse, at en saadan, saafremt den ikke ledsages af en samtidig Udvidelse af den samlede Produktion, nødvendigvis maa medføre enten en forandret Fordeling af de forhaanden værende Goder, hvorved Forbruget bliver mere ensartet og de Enkeltes relative Luxusforbrug altsaa formindskes, eller en Indskrænkning af det tilvante Minimum af Forbrug.

Men ved Siden af disse Forhold gives der andre af en mere sammensat Beskaffenhed. Dette er saaledes Tilfældet, hvor man enten har at gøre med de saakaldte begrænsede eller lokale Naturkræfter, der ikke overalt forefindes i samme Mængde eller med samme Egenskaber, eller med forskellige, hinanden tildels modvirkende, Tendenser i den menneskelige Natur. Ogsaa her kan man opstille almengyldige Love, saa længe man knytter disse til visse Forudsætninger. Af den her omhandlede Beskaffenhed ere baade Jordrentetheorien og den Malthus'ske Befolkningstheori. Abstrakt taget er Ricardos Jordrentelære utvivlsomt rigtig; under de opstillede Forudsætninger er den uomstødelig. Og da der under alle Omstændigheder, som paavist i de ovenfor citerede Artikler om Menneskeslægtens økonomiske Udviklingsgang, altid gives visse begrænsede Tidsrum, i hvilke de opstillede For-

udsætninger holde Stik, har den Ricardoske Lov i alt Fald Gyldighed indenfor dem og dermed sin store Betydning. Men medens det ved de ovenfor omhandlede Forhold af en simplere og usammensat Natur er en let Sag at forvisse sig om, hvorvidt og i hvilket Omfang de opstillede Forudsætninger i Virkeligheden existere, kan dette ved de her omhandlede Forhold ifølge deres mere sammensatte Natur kun konstateres ved en omfattende historisk-statistisk Undersøgelse. En saadan Karakter har derfor ogsaa hele Malthus's bindstærke Undersøgelse af Befolkningsspørgsmaalet, og den samme Karakter har Careys Gjendrivelse af Ricardo's Jordrentelære. Men ingen af disse Undersøgelser er tilstrækkelig udtømmende, og deraf kommer disse Spørgsmaals aabne Karakter. Og denne Karakter ville de vedblive at have, saa længe det ikke lykkes at tilvejebringe et saa omfattende historisk-statistisk Materiale, at nye og afvigende Data ikke mere kunne paavises. Thi hvad det her gjælder om at faa opklaret, er ikke Existensen af forskjellige Tendenser og Modtendenser i den menneskelige Natur, saaledes som de tilstrækkeligt fremgaa af en indtrængende Analyse af denne, men den faktiske Styrke, hvormed de til forskjellige Tider og under forskjellige Forhold have gjort sig gjældende. Og derfor vil ogsaa her, saa længe disse Spørgsmaal ere aabne, de forskjellige Individens Livs- og Verdensanskuelse kunne gjøre sig gjældende i deres Besvarelse af disse faktiske Spørgsmaal; thi da de endnu kun ere ufuldkomment belyste, staa de modstaaende Bevisdata i en endnu tilsyneladende uløselig Modstrid overfor hinanden, ligesom de hinanden modsigende Vidneforklaringer i en kriminel Sag, hvor det dog er givet, at kun den ene Forklaring kan være sand; og ligesom i saa Til-

fælde Jurymændenes subjektive Opfattelse kommer til at gjøre Udslaget og deres Mening for eller imod den Anklagede lader dem tillægge den ene eller den anden Forklaring størst Vægt og Betydning, saaledes vil her Enhvers hele Livsopfattelse og Verdensanskuelse, hans Formening om, at Alt udvikler sig i en stadig Fremgang eller det Modsatte, bringe ham til at lægge mere Vægt paa den ene Række Kjendsgjerninger end paa den anden og til at bortforklare denne sidste som et inkompetent eller inhabilt Vidne.

Det er imidlertid ikke blot ved de her berørte Spørgsmaal, at der er Brug for en historisk-statistisk Undersøgelse; denne er ogsaa paa sin Plads ved adskillige andre af de økonomiske Spørgsmaal. Da der nemlig i flere af disse gaaes frem ad Abstraktionens Vej, idet man kun fastholder de fremherskende Tendenser i Menneskenaturen, selv hvor det er notorisk, at andre Tendenser ogsaa kunne gjøre sig gjældende og stundom faa Overhaand over hine, vil det altid være rigtigst at undersøge, hvorvidt og i hvilket Omfang den antagne Forudsætning holder Stand, hvilket i Almindelighed kun kan ske ved en historisk-statistisk Undersøgelse af de paa-gjældende Forhold. For saa vidt kunne vi være ganske enige med de ærede Forff., at den økonomiske Videnskab bør optage et stærkt historisk — og vi tilføje: og statistisk — Element. Men vi kunne ikke erkjende, at dette er et nyt Princip, som den økonomiske Videnskab ikke hidtil har villet vedkjende sig. Nærværende Forf. kan i alt Fald for sit Vedkommende ikke blot henvise til forskjellige trykte Afhandlinger, der lige saa vel som hans utrykte Forelæsninger bære Vidne om, at han gjerne benytter det nævnte Element, men har alt for adskillige Aar

siden søgt at gøre gjældende,*) hvad han her til nærmere Opklaring af det Anførte tillader sig at gjentage, at «Økonomien er en Undersøgelse og Fremstilling af faktiske, virkelig bestaaende Forhold, og det strider derfor imod dens inderste Væsen at se bort fra disses Mangfoldighed og Uensartethed for at abstrahere sig en tænkt Verden med fuldendt Konsekvens og Regelmæssighed, og paa dette Grundlag at udlede sine Deduktioner med mathematisk Sikkerhed og Bestemthed. Det er netop dens Opgave at skildre den bestaaende Verden, som den er, og ikke blot at paavise de almengyldige Love, der styre hele den der udfoldede Virksomhed, men ogsaa at fastholde, at al denne Virksomhed udgaar fra frie Personligheder, hvorfor det gjælder om at gøre sig selv Rede for det Raaderum, der er indrømmet den industrielle Vilkaarlighed indenfor de almindelige Love, og at tage dens Virkninger med i Beregning. Økonomien skal ikke blot som Logiken opstille almengyldige Love for en vis Retning af den menneskelige Virksomhed, men den skal tillige som Psychologien iagttage og fremhæve den uendelige Mangfoldighed, hvormed en vis Livsrørelse ytrer sig hos de forskjellige Individuer. Det er saaledes ganske sikkert, at der ved Betragtningen af det økonomiske Liv maa gaaes ud fra noget vist Almen-Menneskeligt, der i sig selv nødvendigvis er en Abstraktion; men det bliver absolut en Fejl, dersom man vil gøre gjældende, at denne Abstraktion har ikke blot en virkelig Existens, men en absolut Gyldighed. Økonomien kan saaledes ganske vist opstille Egenkjærligheden α : Hensyn til og Ønsket om at fremme sit eget Vel det mest mulige, som et almindeligt

*) Indledning til den politiske Økonomi. Kbhvn. 1868.

Princip og som en Forudsætning, man trygt kan gaa ud fra; men det vilde være fejlagtigt at blive staaende her ved, og en saadan Betragtning vilde ogsaa lede vild og føre til urigtige Resultater. Og det er ikke nok ved Siden af Egenkærligheden at opstille Familiekærligheden som et sideordnet Princip, der udadtil virker ganske i samme Retning som hin; man maa tillige fremhæve Medlidenheden og Barmhjertigheden, Kommunalsansen og Fædrelandskærligheden, Begejstringen og Offerberedvilligheden som Momenter, der efter Omstændighederne krydse og modarbejde hine Kræfter og i enkelte Øjeblikke endog saa fuldkomment neutralisere dem, at Resultatet bliver aldeles uforklarligt for den Økonom, der har ladet disse stundom mægtige Impulser rent ude af Betragtning. Ligesom man vel i Almindelighed kan sige, at Kompasset altid peger imod Nord, saaledes kan man ogsaa som almindelig Regel opstille hine to stærke Følelser som Ledestjerne for den, der søger Principerne for den økonomiske Virksomhed; men man kan ligesaa lidt her som hist undlade at gjøre sig Rede for Misvisningen, naar man ikke vil ledes vild Det er dog stedse netop Livet selv, som Økonomen har at studere i alle dets Rørelser; og jo omhyggeligere han iagttager det i Virkelighedens fulde Sollys, jo mindre han abstraherer og opstiller blødt og livløse Figurer, med hvilke han kan manøvrere efter Behag, desto fuldkomnere bliver hans Videnskab og desto paalideligere de Resultater, han opstiller.»

At denne Betragtningssmaade ogsaa deles af andre Økonomer, fremgaar tilstrækkeligt af den fuldkomne Overensstemmelse imellem den her citerede Passus og følgende Udtalelse af den nys afdøde engelske Økonom Cairnes i hans Fremstilling af «The character and logical

Method of political Economy», hvormed nærværende Forf. først blev bekendt efter at hin Passus var nedskreven og trykt: «De Ønsker, Lidenskaber og Tilbøjeligheder, som paavirke Menneskene i deres Erhvervsbestræbelser, ere næsten uendelige; men der er dog iblandt dem nogle Principer af en saa fremtrædende Karakter, at man ikke blot kan konstatere dem, men ogsaa efter at have konstateret dem kan benytte det saaledes Givne til at bestemme de vigtigste Love for Frembringelsen og Fordelingen, for saavidt disse Love afhænge af sjælelige Aarsager. At komme til Erkjendelsen af disse er Økonomens første Opgave . . . Men man maa ikke tro, at hans Arbejde er tilende med Konstateringen af disse Hovedfakta og Udviklingen af deres Konsekvenser, selv om hans Behandling af dem har været udtømmende og hans Raisonnement fejlfrit. Endskjøndt de Konklusioner, han saaledes kommer til, i Hovedsagen ville svare til Livets virkelige Gang, ville dog store og i Øjne faldende Afvigelser hyppigt indtræde. De Data, hvorpaa hans Spekulationer have været byggede, indeslutte i Virkeligheden de store og ledende Momenter, som bestemme Formuens Frembringelse og Fordeling, men de indeslutte dog ikke alle Momenter. Mange underordnede Indflydelser (underordnede i økonomisk Henseende) ville virke til at forstyrre, ja stundom til at omstøde de vigtigere Momenters Virken og saaledes til at modificere Resultaterne af denne. Det næste Skridt i hans Undersøgelser vil derfor blive, saa vidt som muligt at bestræbe sig for at konstatere disse underordnede Momenters Karakter, hvad enten de nu ere physiske eller sjælelige, politiske eller sociale, og naar han har udfundet denne, og er i Stand til at vurdere dem med tilstrækkelig Nøjagtighed, vil han indlemme dem

iblandt sin Videnskabs Præmisser som Data, til hvilke der maa tages Hensyn i fremtidige Undersøgelser. Saaledes ville et Lands politiske og sociale Institutioner, og i Særdeleshed de Love, der vedrøre Besiddelsesforholdet til Jorden, blive indesluttede iblandt saadanne sideordnede Indflydelser; . . . og ligeledes vil der ogsaa blive at gjøre Rede for de Motiver og den Handlemaade, som kunne have udviklet sig under Samfundets Fremadskriden, for saa vidt de ses at øve Indflydelse paa de økonomiske Phænomener. Økonomen vil saaledes t. Ex. tage den Indflydelse i Betragtning, som Skik og Brug har paa Menneskenes Adfærd under deres Erhvervsbestræbelser; han vil tage i Betragtning, hvorledes Hensynet til Fremtiden spiller en større Rolle, efterhaanden som Civilisationen skrider frem, og hvorledes Attraaen efter en øjeblikkelig Nyden holdes i Skranken af den bevidste Afholdenheds tiltagende Styrke; han vil ogsaa iagttage, hvorledes Forestillingerne om, hvad der er sømmeligt og komfortabelt eller luxuriøst, udvikles, eftersom Samfundet skrider frem, og dermed modificere Formerelsestendensens naturlige Styrke, paavirke den Maade, hvorpaa de forskjellige Klasser anvende deres Indtægter, og derved atter paavirke Fordelingen af de industrielle Frembringelser. . . . At alle disse Forhold skulde kunne konstateres og nøjagtig vurderes, er, som sagt, næppe muligt; men det synes fuldstændig gjørligt at konstatere de vigtigste iblandt dem med i alt Fald tilstrækkelig Nøjagtighed til, at de kunne benyttes som Grundlag for videre Deduktioner og være berettigede til en Plads blandt Videnskabens Præmisser. Og i Forhold til, som dette sker, i Forhold til dens Præmissers Fuldstændighed og den Dygtighed, hvormed der raisonneres paa Grundlag af dem, vil den økonomiske

Videnskab nærme sig til den Grad af Fuldkommenhed, som er bleven opnaaet i andre Videnskabsgrene; i samme Grad ville dens Konklusioner svare til det virkelige Liv og dens Læresætninger blive sikre og paalidelige Førere for den praktiske Statsmand og for Menneskevennen.*

Medens vi saaledes kunne være enige med Forff.'ne i, at der paa mange Punkter af Økonomien bør medtages et historisk-statistisk Element i Undersøgelsen, kunne vi dog hermed ingenlunde indrømme, at Medtagelsen heraf fører til et væsenlig andet Blik paa de økonomiske Forhold, end man hidtil har havt, og endnu mindre, at det skulde føre til at benægte Existensen af økonomiske Love, og til kun at tillægge de økonomiske Læresætninger en midlertidig, mer eller mindre kortvarig Gyldighed. At de økonomiske Forhold forandre sig med de sukcessivt sig udviklede Samfundsforhold og at navnlig Formerne for Frembringelsesvirksomheden vexe med disse, indrømme vi gjerne. Man maatte være blind for ikke at se, at Kapitalen spiller en ganske anden Rolle i Nutiden end i Lenstiden, eller at det frie Arbejde har en ganske anden Intensitet end Slavens, eller at man nutildags raader over langt stærkere Naturkræfter og langt bedre véd at beerske Naturen end i Oldtiden, men derfor bliver det lige fuldt de samme Love, der i de forskjellige Tidsaldre gjælde for en Samvirken imellem Menneskets og Naturens Kræfter eller for Benyttelsen af Kapital, af Redskaber og Maskiner. Og ganske vist er det andre Lidenskaber og Tilbøjeligheder, der nu herske, end de, der besjælede Riddertiden; men derfor har den Sætning ligefuldt gjældt til alle Tider og vil utvivlsomt vedblive at gjælde til den sildigste Eftertid, at Enhver søger at opnaa et vist tilsigtet Resultat med den mindst mulige Anstrængelse eller m. a. O.

søger at opnaa det størst mulige Udbytte af en vis given Anstrængelse. De Sætninger, der ere byggede paa denne Betragtning af Menneskenaturen, tør dristigt gjøre Krav paa at anses for almengyldige, selv om der skulde kunne paavises et Tilfælde, hvor Nogen med Bevidsthed anvender mere Arbejde, end han selv anser for nødvendigt, paa at opnaa det tilsigtede Resultat.

Ved nærmere Betragtning finde vi da ogsaa, at Forff.'ne, der i deres Forord begynde med at nægte Existensen af egne, selvstændige økonomiske Love, dog senere hen ved at skue tilbage paa deres egen Fremstilling af Frembringelsen og Ombytningen ved Overgangen til den tredje Afdeling (S. 142—43) indrømme, at der «paa Frembringelsens Omraade forefindes Forhold, der have Lighed med fysiske Love og derfor fremtræde med en vis Selvstændighed,» idet «Formuens Frembringelse er afhængig af forskellige fysiske Betingelser, som ikke kunne forandres ved den menneskelige Virksomhed.» Derimod hævde de, at «paa Ombytningens Omraade træffe vi ikke et saadant Forhold» — men det tilføjes dog i samme Øjeblik, at «Lovene for Værdiens Dannelse ganske vist kunne betragtes som Naturlove, men kun,» tilføje de, «under Forudsætning af Udbuddets og Efterspørgselens fuldstændige Frihed, og i den virkelige Verden findes en saadan ligelig Frihed aldrig.» Vi skulle, for ikke at fordybe os i Enkeltheder, foreløbig lade Rigtigheden af denne sidste Paastand, hvorved den gjorte Indrømmelse søges neutraliseret, staa hen, for mere i Almindelighed at betragte det Resultat, hvortil Gjennemførelsen af den af Forff.'ne hævdede Grundanskuelse har ført dem. Naar vi nemlig først have sét, paa hvilke Punkter og i hvilket Omfang deres Fremgangsmaade har ført dem til en fra

den sædvanlige forskellige Fremstilling af de økonomiske Læresætninger, vil man bedre kunne vurdere saavel Rigtigheden som Betydningen af deres Grundanskuelse.

Hvad der da først slaar en opmærksom Læser ved den omhyggelige Gjennemlæsning af Bogens to første Afdelinger, Frembringelsen og Ombytningen, er — saaledes er det idetmindste gaaet os — den nøje Overensstemmelse, hvori disse to Afsnit, tværtimod hvad man efter Forordet skulde vente, befinde sig med de «sædvanlige» Fremstillinger. Nærværende Anmelder maa i alt Fald for sit Vedkommende udtale, at han for disse to Afsnits Vedkommende, i alt Fald med Udeladelse af en enkelt Paragraph, ikke vilde have en Smule mere Betænkelighed ved at benytte den foreliggende Bog som Grundlag for Universitetsforelæsninger end ved at benytte t. Ex. Kaysers «Om Arbejdets Ordning» eller Marius Gads «Om almen Velstands Natur og Aarsager»; ja, han vilde endog snarest foretrække det foreliggende Arbejde som det, der i flere Punkter kom hans Opfattelse af de økonomiske Spørgsmaal nærmest. Og navnlig gjælder dette da hele Afsnittet om Ombytningen, der dog er og bliver Tyngdepunktet i al Økonomi, selv for dem, der ikke anse det for systematisk rigtigt at indskrænke Økonomien til blot at være Ombytnings- eller Værdilære. I hele dette Hovedafsnit har Anmelderen ikke fundet flere eller større Afvigelser fra sin egen Fremstilling af Ombytningen,*) end han har fundet i enhver af de systematiske Fremstillinger, han har havt Lejlighed til at gjøre sig bekendt med, eller imellem disse indbyrdes. Med andre Ord: disse Af-

*) Jfr. Will. Scharling: Grundrids af den rene Arbejds lære. Kbhvn. 1870. (Hos Boghtr. Gad.)

vigelser angaa rent underordnede Punkter. Denne Omstændighed, at selv Forfattere, der efter deres egne Udtalelser have et helt andet Grundsyn paa Økonomiens Karakter, dog i alle de væsentligste og i egenlig Forstand strængt økonomiske Spørgsmaal, Spørgsmaalene om Værdiens Dannelse, om Pengeomløbet, om Kreditmidlerne, om Bankerne, om den internationale Handl m. m., komme til ganske de samme Resultater som de almindelige økonomiske Fremstillinger af disse Spørgsmaal, indeholder formentlig et temmelig afgjørende Bevis for, at man paa dette Økonomiens Hovedomraade virkelig er naaet til fastslaaede og faststaaende Læresætninger af almen Gyldighed, til virkelige, selvstændige og af de sociale Forhold uafhængige Love. Ret betegnende i saa Henseende er det ogsaa, at der i dette Afsnit ikke findes nogen Paragraf, svarende til første Afdelings § 10: «Hvorvidt gives der noget selvgyldigt Princip for Ordningen af Frembringelsen?»

Men selv i denne første Afdeling vil man til Trods for de i den nævnte Paragraf fremhævede Synspunkter finde en temmelig nær Overensstemmelse med de almindelige Fremstillinger af de herhen hørende økonomiske Spørgsmaal. Fremstillingen af de i Frembringelsen deltagende Grundkræfter, af Arbejdets Deling og Maskinerne, af Krediten og Associationen afviger ikke i noget væsentligt Punkt fra de almindelige Fremstillinger af de nævnte Forholds økonomiske Virkninger. Ja, selv i den tredje Afdeling om Fordelingen, hvor de fleste og største Afvigelser fra det sædvanligt Antagne findes, komme Forff.ne dog til ganske de samme Resultater som Økonomerne i Almindelighed med Hensyn til Lovene for Arbejdslønnens og Kapitalrentens Fastsættelse.

At Forff.ne saaledes næsten overalt, hvor det gjælder om en egenlig Analyse af de rent økonomiske Forhold, altsaa netop paa den egenlige økonomiske Videnskabs Omraade, skjøndt de gaa ud fra et andet Grundsyn paa disse Forhold, og deres hele Karakter, komme til de samme Resultater, som den økonomiske Videnskab hidindtil har opstillet som Udbyttet af sine Forskninger, godtgjør vistnok tilstrækkeligt, at de økonomiske Love ere mere uafhængige af de sociale Forhold, end Forff.ne ville indrømme. Men det Samme fremgaar formentlig endvidere af en anden Betragtning, som synes at være undgaaet Forff.ne, eller som de i alt Fald ikke have tillagt den tilbørlige Vægt, nemlig Betragtningen af den store Forskjel, der til enhver given Tid og da ogsaa i nærværende Øjeblik bestaar imellem de sociale Forhold i de forskjellige Verdenssamfund. Forskjellen imellem Ruslands og Nordamerikas, ja selv imellem Englands og Schweiz's, Spaniens og Danmarks sociale Forhold er, om end ikke saa stor som Forskjellen imellem Lehnstidens og Nutidens sociale Forhold i det samme Land, dog tilstrækkelig store til, at de maatte øve en afgjørende Indflydelse paa de økonomiske Love, saafremt disse vare afhængige af de sociale Forhold, og bevirke, at der herskede en forskjellig national-økonomisk Videnskab i de forskjellige Lande. Men dette er saa langt fra Tilfældet, at tværtimod den almindelige økonomiske Videnskab har bygget sine Theorier paa en omfattende Betragtning af Forholdene i de forskjellige Samfund, idet den overalt har set de samme Love ligge til Grund for og skinne igjennem det tilsyneladende Forskjellige i de økonomiske Forhold. Thi dette maa fastholdes, at de økonomiske Forhold ere Et, de økonomiske Love et Andet. Disse

ere begrundede i Menneskets Natur saavel som i Tingenes egen Natur, og først naar det paavises, at Menneskenaturen som saadan i sine Grundtræk forandres med den stigende Udvikling, vil det kunne godtgjøres, at de økonomiske Love kun kunne gjælde for en Tid — og selv dette kun, for saa vidt de ere opstillede uden Hensynstagen til en saadan sukcessiv Forandring af Menneskenaturen. Det er en saadan ufuldstændig fagttagelse af Menneskenaturen, der har gjort den saakaldte Malthus'ske Befolkningslov til en omtvistelig Lov; thi dels havde Malthus kun betragtet den ene Side af Menneskenaturen, den naturlige Drift til Formerelse, uden at tage tilbørligt Hensyn til de lige saa naturlige Modtendenser, Hensynet til Fremtiden og til Børnenes Vel, og dels var det endnu mindre taget i Betragtning, at netop disse forskjellige Tendenser saavel som deres gjensidige Evne til at holde hinanden Stangen forandres med den tiltagende Udvikling og Civilisation og derfor ogsaa gjøre sig gjældende med forskjellig Styrke hos de forskjellige Samfundsklasser. En almengyldig Befolkningslov maa bygge paa alle disse Momenter og formes i Overensstemmelse dermed; og derfor kunde den Malthus'ske Lov omstødes som ubetinget og almengyldig Lov, da det blev paavist, at den, i den Form, der var givet den, ikke fyldestgjorde denne Fordring. Paa lignende Maade vil enhver økonomisk Lov kunne omstødes som almengyldig og ubetinget, naar det kan paavises, at den bygger paa et Træk i Menneskenaturen, der undergaar Forandring med de forandrede Samfundsforhold. Hvor altsaa økonomiske Love, der ere affattede i en absolut, ikke i en hypothetisk Form, ere byggede paa det Træk i Menneskenaturen, at man søger at opnaa ethvert tilsigtet Resultat med den mindst mulige Anstrængelse,

og ikke bevidst paalægger sig større Anstrængelse, end fornødent til dette Resultats Opnaaelse, maa det først paavises, at dette kun gjælder til en vis Tid og under visse Samfundsforhold, før man tør betegne de derpaa byggede Love for foranderlige. Den Omstændighed derimod, at de økonomiske Forhold have forandret sig i Tidernes Løb, medfører 'paa ingen Maade, at der ikke skulde kunne opstilles varige og faststaaende Love for den økonomiske Virksomhed; tværtimod kunne disse meget vel yttre sig igjennem de forskjellige Former, som de forandrede Forhold medføre, og netop derved godtgjøre deres almene Gyldighed. Saaledes har man til forskjellige Tider brugt meget forskjellige Gjenstande til »Penge«, uden at dette i mindste Maade har medført nogen Forandring i Læren om Omsætningsmidlerne, lige saa lidt som Loven for Pengenes Værdibestemmelse er bleven forandret ved Indførelsen og Udviklingen af Kreditmidlerne. Derfor kunne vi meget godt indrømme Forff.'ne, at »de økonomiske Forhold til enhver Tid have udviklet sig i Overensstemmelse med de sociale Forhold«, og at »Produktions- og Omsætningsforholdene saa vel som Fordelingsmaaden have været afhængige af og bestemte ved Samfundsforholdene«; men vi kunne ikke erkjende, at der heraf skulde følge, at ogsaa de økonomiske Love maa være Forandring underkastede. Og for denne sidste Paa-stand ere Forff.'ne da ogsaa blevne Beviset skyldige.

Gjennemgaar man nemlig nærmere de Paragrafer i den første Afdeling, som ad historisk Vej skulle godtgjøre, at der intet selvgyldigt Princip for Ordningen af Frembringelsen eksisterer, saa vil det snart ses, at det, som paavises at have forandret sig, kun er Formerne for Frembringelsen, det indbyrdes Forhold, hvori de frembrin-

gende Kræfter faktisk have staaet til hinanden — men der er ikke den ringeste Paavisning af, at der til forskellige Tider have gjældt forskellige Love om den Maade, hvorpaa de i Frembringelsen deltagende Grundkræfter samvirke, eller om de Betingelser, hvoraf deres Virken afhænger. Nye Opfindelser gjøres til én Tid i langt større Omfang end til en anden, nye Maskiner indføres i vor Tid i stor Mængde, medens deres Fremkomst for et Par Aarhundreder siden var yderst sjælden, — men den Indflydelse, de øve paa Produktionen saa vel som paa de i denne virkende Kræfters Stilling bliver til enhver Tid den samme. Ligeledes har netop den successive Udvikling af Industrien og Agerbruget godtgjort Betydningen af Arbejdets Deling saa vel som Nødvendigheden af visse Betingelsers Tilværen, for at deres Virkninger kunne gøre sig gjældende. Der er, kort sagt, ikke én af de i Bogens første 9 Paragrafer opstillede Sætninger om Arbejdets og Kapitalens Virkemaade, om Kreditens Aarsag og Resultater m. m., der berøres af den i §§ 10—11 givne Fremstilling af den økonomiske Virksomheds Udvikling i Overensstemmelse med den sociale Udvikling. Det paavises der, hvorledes Jordens Dyrkning i Fællesskab saa vel som Industriens Udøvelse igjennem Lav var naturlig for Feudaltiden og derimod maatte afløses af andre Dyrkningsformer og af Fabrikindustrien i Nutiden med dens frie Konkurrence og dens Krav paa en intensivere Benyttelse af Jorden, — men der paavises ikke, at denne Overgang fra det ene System til det andet har forandret nogensomhelst økonomisk Lov. Det paavises, at Frembringelsens Udbytte er bleven et andet og større med de nye Former, samt at den faktiske Fordeling af dette Udbytte har fundet Sted i et andet Forhold før end nu, — men der paavises

ikke, at disse Resultater skyldes Dannelsen og Virksomheden af andre økonomiske Love end de, der gjaldt paa det tidligere Udviklingstrin. Det paavises, at den videnskabelige Forskning efterhaanden opstillede forskellige og indbyrdes meget afvigende Principer for den rette Maade at organisere den økonomiske Virksomhed paa og at de vexlende Regeringer efterhaanden realiserede disse forskellige Principer for den økonomiske Ordning, — men Alt, hvad der saaledes fremhæves, vedrører kun Formerne for Frembringelsesvirksomheden og de faktiske Forhold imellem dens Faktorer, men godtgjør ikke en eneste ny økonomisk Lovs Tilblivelse eller Virken. Det paavises endelig vel, at «modsat den fri Naturtilstand, hvor Kapitalen fremtraadte som Arbejdets Redskab, er under den fri Konkurrence Arbejdet sunket ned til at blive Kapitalens Redskab,» — men det paavises ikke, at denne faktiske Forandring af Forholdet imellem Kapital og Arbejde i mindste Maade har forandret Lovene for Kapitalens Dannelse og Virkemaade.

Med andre Ord: Alle de Punkter, hvori den foreliggende Bogs to første Afdelinger væsenlig afvige fra de sædvanlige Fremstillinger, ere saadanne, der ikke direkte vedrøre de økonomiske Love, idet de enten angaa de faktiske Forhold, der knytte sig til og følge af og med den i Overensstemmelse med disse Love foregaaende økonomiske Udvikling, eller de Principer, der i Lovgivningen bør følges med Hensyn til Ordningen af de økonomiske Forhold, altsaa Lovgivningspolitiken. Men paa begge disse Omraader er det netop ogsaa en anerkjendt Sag, at den individuelle Opfattelse, den rent personlige Livs- og Verdensanskuelse, i betydeligt Omfang kan gjøre sig gjældende, fordi det her for en stor Del drejer sig om en

subjektiv Formening, hvor meget end denne støtter sig til objektive Faktorer. Et Par Exempler paa de Spørgsmaal, hvori Forff.'nes afvigende Opfattelse gjør sig gjældende, vil gjøre dette klart. Den første betydeligere Afvigelse, man saaledes træffer fra det Sædvanlige, er den stærke Fremhævelse af de skadelige Følger af Arbejdets Deling. Saadanne Følger paavises vel ogsaa af Andre, men medens de sædvanlig fremstilles som underordnede de gavnlige Følger og paa ethvert Punkt mere eller mindre opvejede af andre, saa at sige, formildende Omstændigheder, afvise Forff.'ne alle disse og lade tydelig skimte igjennem, at de anse de skadelige Følger for betydeligere end de gavnlige. Det fremhæves saaledes strax, at «jo videre Arbejdsdelingen gennemføres, desto mere udfører Arbejderen kun en Maskines Rolle,» og «naar man har villet gjøre gjældende, at netop dette lette og simple Arbejde, som Delingen medfører, levner ham Tid til samtidig at arbejde paa sin aandelige Udvikling,» saa formenes dette at «bero paa en Misforstaaelse Det ensformige Arbejde vil virke sløvende paa Arbejderen og han vil Aar for Aar gaa tilbage i aandelig Henseende. Dette er Reglen . . .» Det vil let ses, dels at dette hele Spørgsmaal drejer sig om noget rent Faktisk, om de Følger, en vis økonomisk Udvikling har havt og det tilmed i anden end egentlig økonomisk Retning, dels at Forff.'ne kun fremsætte en blot og bar Paastand, som ikke er støttet ved noget virkeligt Bevis. Det anføres vel, at «den Arbejder, der allerede fra sin tidligste Barndom har været sysselsat med Fabrikarbejde . . . mangler enhver Forudsætning til uden senere Hjælpemidler selv at udfylde Manglerne ved sin aandelige Uddannelse,» men det maa dog vel siges, at dette er Følgen af, at han dels altfor

tidlig har maattet begynde paa strængt og vedholdende Arbejde, dels holdes altfor længe sysselsat hver Dag — Omstændigheder, som i og for sig gøre Arbejdets Deling uvedkommende. Ligeledes maa det overfor den næstfølgende Paastand, at «Arbejderen forledes til Overanstængelse, idet det maa være Driftsherren meget magtpaaliggende at gjøre Arbejdstiden saa lang som mulig, da hans faste Kapital (Maskiner osv.) i den Tid, Arbejdet hviler, staar ledig,» gjøres gjældende, at dette jo i og for sig er Arbejdsdelingen uvedkommende, da det er Hensynet til Maskinerne, der foranlediger det paatalte Misbrug. Vil man undersøge Virkningerne af Arbejdsdelingen, maa man selvfølgelig holde sig til en Betragtning af det samme Arbejde udført med og uden Arbejdsdeling, og da kan der vel ikke godt være to Meninger om, at Arbejdsdelingen medfører en Lettelse og Formindskelse af Anstrængelsen og altsaa ubetinget er et Gode. Gaar man bort fra dette Synspunkt, forlader man ogsaa de økonomiske Loves Omraade for at begive sig ind paa Betragtningen af de Omstændigheder, der have ledsaget den af Arbejdsdelingen følgende Udvidelse af den økonomiske Virksomhed. Denne Betragtning staar ganske vist i den nøjeste Forbindelse med Økonomien og hævder ganske naturlig sin Plads i en Fremstilling af denne; men bortset fra, at den efter sin hele omfattende og faktiske Karakter naturligen aabner et vist Spillerum for den subjektive Opfattelse i Bedømmelsen af de oplyste Faktas virkelige Betydning, maa det fastholdes, at selv om man maatte give Forff.'ne fuldstændig Ret i deres Formening om Arbejdsdelingens skadelige Indflydelse, vil dette ikke i mindste Maade forandre selve den økonomiske Lov, at en Deling af Arbejdsvirksomheden formindsker den En-

keltas Anstrængelse og ved den samme Anstrængelse giver et forøget Udbytte, samt at en saadan Udvidelse af Virksomheden og dens Udbytte kun kan finde Sted under visse Betingelser.

Ganske det Samme maa bemærkes ved hele den tredie Afdeling, hvor Afvigelserne fra det Sædvanlige især komme frem. Thi her kommer navnlig den Synsmaade til Orde, der særlig karakteriserer Forff.'ne, nemlig Misfornøjelsen med den nærværende Tingenes Tilstand og navnlig Formeningen om, at Arbejdet ikke kommer til sin Ret ved den nugældende økonomiske Ordning, hvilket jo da især maa komme frem ved Undersøgelserne om Udbyttets Fordeling. Vi skulle ikke her gaa nærmere ind paa en Prøvelse af det Berettigede i denne Formening, men hellere en anden Gang komme tilbage til dette Spørgsmaal; men hvad det her gjælder om at slaa fast, det er, at denne Formening i og for sig ikke i det Væsenlige har øvet nogen Indflydelse paa Fremstillingen af de Principer, hvorefter Fordelingen finder Sted. Og dette er naturligen og ligefrem begrundet deri, at Fordelingens Love jo i det Væsenlige ere en speciel Gjennemførelse af Ombytnings- og Værdilovene; har man altsaa erkjendt den sædvanlige Fremstilling af disse for i det Væsenlige rigtig, maa man ogsaa med Hensyn til Principerne for Fordelingen komme til de samme Resultater som Andre. Og dette finde vi da ogsaa her at være Tilfældet. Det er ikke egenlig den almindelige Lære om Arbejdslønnens og Kapitalrentens Fastsættelse, som bestrides; tværtimod erkjendes det, at saavel Arbejdskraft som Kapitalkraft ere Varer, hvis Værdi bestemmes ved de almindelige Værdilove. Men det hævdes, at denne Fordelingsmaade er uretfærdig og at der bør findes en anden Ordning og

gennemføres andre Principer for Fordelingen. Selv om Forff.'ne nu have Ret heri, og selv [om man nok saa meget misbilliger den Overlegenhed, som Kapitalen har faaet over Arbejdet, kan denne Betragtning dog ikke forandre de bestaaende Forhold og de paa Iagttagelsen af dem begundede økonomiske Love. At der skulde kunne tænkes en anden Ordning af Forholdet imellem Arbejderne og Kapitalisterne og at Fordelingen skulde kunne foregaa efter andre Principer, nægter Økonomien aldeles ikke; det erkjendes gjerne, at, dersom et sandt kristeligt Sindelag i den Grad gennemtrængte Samfundet og beherskede de enkelte Individens Handlemaade, at Enhver ikke mere søgte sin egen Fordel og at Alle gik ind paa en lige og broderlig Deling af det Frembragte, uden Hensyn til, hvorledes det er bragt tilveje, vilde de nu opstillede Love for Fordelingen ikke længer have Gyldighed. Men Økonomerne anse rigtignok i Almindelighed det Tidspunkt, da en saadan Tænke- og Handlemaade har gennemtrængt den hele Verden, for i alt Fald saa fjernt, at man næppe behøver at tage Hensyn til disse Forudsætninger ved Undersøgelsen af Fordelingens Principer. Thi det maa erindres, for det Første, at den økonomiske Videnskab ikke undersøger, hvorledes disse bør være, men hvorledes de ere, og for det Andet, at der ved denne sidste Undersøgelse ikke blot gaaes ud fra det faktisk Bestaaende, men fra selve Menneskenaturen. Og det tør fastholdes, at en saadan Gjennemførelse af Kristendommens Aand, som ovenfor berørt, netop er ikke blot en Betvingelse, men en Forandring, ja endog en Døden af det naturlige Menneske», som ikke tør ventes almindelig gennemført i denne Verden. Et sikkert Bevis herfor turde findes i den Kjendsgjerning, som er fremhævet andetsteds i dette

Tidsskrift, at selv de kommunistiske Samfund, der skulde hvile paa hin Broderlighedsaand, i ikke ringe Omfang benytte lønnede Arbejdere og købe denne Arbejdskraft ganske efter de almindelige Principer.

Det Anførte vil formentlig allerede have vist, og en nærmere Prøvelse af det foreliggende Arbejde vilde yderligere bekræfte det, at saa godt som alle de Punkter, hvor en væsentligere Afvigelse fra det Almindelige finder Sted, ligge udenfor den egenlige økonomiske Videnskab i streng Forstand. Det er, som oftere fremhævet, denne Videnskabs Opgave at analysere den økonomiske Virksomhed, saaledes som denne viser sig ikke i et enkelt givet Øjeblik, men efter sin egen Natur, det vil sige: efter Menneskets og Omverdenens Natur. Men det er ikke denne Videnskabs Sag at afgjøre, om de Resultater, som den opviser, i sig selv ere heldige og glædelige eller det Modsatte, og det er lige saa lidt denne Videnskabs Sag at opstille Principer for Ordningen af den økonomiske Virksomhed, saa vidt som denne kan blive Gjenstand for Anordning fra Lovgivningsmagtens Side. Videnskaben siger, hvorledes denne Virksomheds Natur er, ikke, hvorledes den burde være, og den opstiller Resultater af en Analyse, ikke Regler for en social Ordning. Dette Sidste er Politikens Sag.

Bortskjærer man af det foreliggende Arbejde de Partier, der indeholde enten Spørgsmaal af Politiken eller Udtalelser af Forff.'nes Formening om det Heldige eller Uheldige i, at de økonomiske Love ere, som de ere, da bliver den egenlige Videnskab tilbage. Havde Forff.ne selv begrænset deres Fremstilling hertil, vilde de næppe have fundet Anledning til at udtale, at den i væsentlige Punkter skiller sig fra de sædvanlige Fremstillinger.
